

KAZIO PEMKAUS BIBLIOTEKOJE SAUGOMO J. A. PABRĖŽOS RANKRAŠČIO *REKOLEKCIJOS DVASIŠKOS TEKSTO* GENEZĖS NUSTATYMAS

R. Petrikaitė, R. Bončkutė

¹ *Klaipėdos universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas*

Praktika buvo atlikta Klaipėdos universitete, Kazio Pemkaus bibliotekoje, kur buvo nagrinėjamas Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos palikimas. Reikia padėkoti Kaziumi Pemkui (1920–1996), kuris turėjo pomėgį kaupti liuanistiką, kartais tikriausiai net rizikuodamas savo šeimos gerove ar būti nesuprastas, sukritikuotas, anot viename laiške jam rašiusio Viktoro Gidžiūno: „Dabar mes atliekame tik partizanišką tyrinėjimą, su daugeliu trūkumų“.

Trumpai reikėtų pasakyti, kad liuanistinių knygų fondas Klaipėdos universiteto Kazio Pemkaus dovanotame archyve – įspūdingas. K. Pemkus su visu savo archyvu perdavė KU bibliotekai ir dėžę, ant kurios yra užrašas „Pabrėža“. Dėžėje yra sudėti šeši stambūs įvairių J. A. Pabrėžos tekstų atšviėtų tomų, kol kas jų nespėta suinventorinti. Pirmiausia, tai dvi skirtingos kopijos, įrištos į keturis tomus (padalijus maždaug per pusę) J. A. Pabrėžos ankstyvojo pamokslų rinkinio, kurio originalas šiandien nežinomas: *Kninga. – Tõrėti sawiey / Kozonius ont nekõriu Nedieles Dyinu. / yr õnt tabay daug Szweçziu [...] sakitus rožniusy laykusy yr ont rožniu wyitu par Konyga Jõrgi Ambroziejõ Pabreža Pyrmiaus Konyga Swiecka, paskiaus Tercyorio Zokona Szweõta Pronczyszkaus Serafickojy. Apiprowity i wyina kniga Metusy 1822 Kretingoy (1244 psl.)*. Taip pat buvo perduotas šiandien nerandamo J. A. Pabrėžos originalo atšviėtų tekstas – *REKÕLEKCYJYS / DWASYSZKAS / I tris dyinas / PADALITAS. / Dieley Paõitka Dwasyszka / WIERNUJU KRETINGYNIU. / Isz Zaliocyjyma / JOMILESTAS KÕNYGA GWARDYJONA / Par Kõnyga Ambroziejõ Pabreõa Tercyorio Z.S. / T. franciszkaus Koznadyjy yr Mokitoji Kretingynys Mokslyncyzs bõwõsiji / Parasõita / Metusy 1846. Kretingoy*.

Apie J. A. Pabrėžos palikimo istoriją, rankraščių kalbą, jų datavimą daugiausia yra rašęs Giedrius Subačius. Jam pavyko aptikti svarbios informacijos apie dabar nebesančius du storus lietuviškus (žemaitiškus) Pabrėžos rankraščius: 1) pamokslų rinkinį *Kninga turinti savěj kozonius [...]* ir 2) *Rekolekciõs dvasiõkos*, kurių šiuo metu originalai nežinomi, tačiau yra prieinamos tekstų kopijos,

saugomos Amerikos lietuvių kultūros archyve (ALKA) Putname (JAV, Connecticuto valstija), kur yra laikomas Viktoro Gidžiūno archyvas; kitos kopijos prieinamos ir Lietuvos tyrėjams, nes jos yra Klaipėdos universiteto K. Pemkaus bibliotekoje.

Praktikos tikslas buvo nustatyti J. A. Pabrėžos šiandien nežinomo originalo rankraščio atšvietai *REKÓLEKCYJYS / DWASYSZKAS* genezę. Reikia pasakyti, kad kartu su *Rekolekcijų dvasišku* tekstu į vieną tomą yra įrišti dar septyni skirtingi tekstai, kurių originalai yra žinomi ir saugomi Telšių kraštotyros muziejuje: 1) J. A. Pabrėžos ranka rašytas receptas (toliau – *PaRec*, 1 psl., bet du atšvietai), 2) *Apey Daygynyma Sieklu* (toliau – *PaADS*, 4 psl.); 3) *Apraszims / Augimiu sógadliwu ónt gi- / dimos, só yszgódimó, kóri Au- / gimy kam ira pamacziwiwa, yr / kayp dydelo miero óziwoty gal / anu gidimy* (toliau – *PaAA*, apie 1805–1806, 6 psl.); 4) *Materyiys Lekarstwu, kayp ira taysomas* (toliau – *PaML* apie 1805–1806, 7 psl.); 5) *Giidiisyna Drógy* (toliau – *PaGD*, 4 psl.); 6) *Pastanawy- / ymay / Apey Szpytolys Óbagus* (toliau – *PaP*, 1807–1817 10 psl.); 7) *Ižegis / Geograpyje (:Žemiuraszts) ira apraszims Žemys, at kóry giwenom* (toliau – *PaIG*, apie 1831–1834 m. 166 psl.). Taip pat K. Pemkus perdavė *Pamokslay Wayringosy Materyjosy* (toliau – *PaPWM*) atšvietą, kuris įrištas kartu (nuo p. 789) su tekstu *Pridotals pri Klausyma korios ira tokiys Okazyiys artyi i grieka wedqytys: Lakszts 53* (toliau – *PaPK*, 1808–1810, 8 psl.).

Rekolekcijos dvasiškos teksto formatas apie 15x21 cm, jis yra darytas iš nuotraukų atšvietai. Tekstas labai smulkus, tačiau tekste matyti V. Gidžiūno daryti braukymai, pavyzdžiui, p.: 5, 16, 18, 22, 23, 24, 36, 37... Braukymai leidžia spėti, kad K. Pemkaus atšvietas buvo darytas nuo V. Gidžiūno turėtų kopijų. Taip pat 13 puslapyje yra įrašyta „Iki“, o p. 24 yra išlikę pirštų atspaudų, galbūt V. Gidžiūno.

Apie tai, iš kur K. Pemkus surinko J. A. Pabrėžos rankraščių kopijas, kai kas sužinoma iš išlikusių laiškų. Čia norisi pasakyti, kad K. Pemkaus archyve yra gausu laiškų, tik kol kas nesuinventorintų, taip pat yra apie 65 asmenų rankraščiai, laišakai ar jų kopijos, iškarpos iš periodinių leidinių, įvairių renginių nuotraukos, kaip antai Petro Avizonio, Mykolo ir Viktoro Biržiškų, Liudo Dovydeno, Petro Joniko, Ambraziejaus Jurgio Pabrėžos, Bronio Railos, Petro Skardžiaus, Antano Šešplaukio, Jono Šliūpo ir kt. Kai kurie laišakai K. Pemkaus fonde išskirti į atskirus aplankus. Labai daug yra profesoriaus Vlodo Bacevičiaus laiškų, rašytų įvairiems asmenims: Antanui Kaupui, Biržiškoms, daug adresuotų K. Pemkui.

KU bibliotekos fonde yra keletas Viktoro Gidžiūno – Pranciškonų ordino vienuolio, J. A. Pabrėžos gyvenimo ir kūrybos tyrėjo, laiškų ir atvirlaiškių K. Pemkui. Iš epistoliarikos matyti, kad K. Pemkus ir V. Gidžiūnas daugiau bendravo apie 1977–1983 metus. Iš laiškų sužinoma, jog abu keitėsi turima medžiaga. Štai

jau anksčiau cituotame, 1978 m. gegužės mėn. 10 dienos laiške rašoma: „Į Chica-gą tuo tarpu nepramatu jokios progos ar galimybės atvykti. Gali tų progų atsirasti nelaukta. „Aušros“ numerių atliekamų neturiu.

Jei pasitaikys proga atvykti Chicagon Bretkūno Postilę galėsiu atvežti.“ Ki-tame laiške 1987 05 10 Viktoras Gidžiūnas rašo „Nuoširdus ačiū už abu XEROX kopijų siuntinius. Tai didelė dovana“. Rankraščio kopijoje yra įvairių pasižymė-jimų, pavigiavimų, taigi galime teigti, jog tai buvo V. Gidžiūno kopija, jis ją nuodugnai tyrinėjęs, kai rašė monografiją apie J. A. Pabrėžą. Taip pat ant pa-mokslų rinkinio *Pamokslų Wayringosy Materyjosy* viršelio yra T. V. Gidžiūno inicialai. Apibendrinant ankstesnius tyrimus, ypač G. Subačiaus, ir naujus pa-stebėjimus, galima sakyti, kad K. Pemkus beveik visus J. A. Pabrėžos tekstus atsišvietė nuo V. Gidžiūno turėtų. Kadangi XEROX aparatai rinkai buvo pristaty-ti 1975 m., o laišškai rodo, kad K. Pemkus ir V. Gidžiūnas bendravo nuo 1977 m., tai didžioji dalis kopijų, kurios šiandien saugomos KU bibliotekoje, buvo nukopi-juotos po 1977 m. Iš nuotraukų buvo kopijuoti: *PaPWM* ir kartu įrištas *PaP*. Taip pat iš nuotraukų nukopijuota: *PaRD* ir kartu įrišti *PaRec*, *PaADS*, *PaAA*, *PaML*, *PaGD*, *PaIG*.

Rekolekcijos suvokiamos kaip laikas, palikus visus darbus, labiau susitelkti ryšiui su Dievu. Toks gilinimasis į save ir savo santykį su Dievu, laiko skyrimas vien dvasiniams dalykams turi senas tradicijas. Paanalizavus J. A. Pabrėžos *Re-kolekcijas dvasiškas* taip pat paaiškėja, jog vienuolis rašė pamokslus rekolekci-joms, kurias dar įvardija kaip meditacijas. *Rekolekcijas dvasiškas* sudaro trys stambios dalys, įvardytos pirmą dieną (*dinyoy pirmoy*), antrą dieną (*dinyoy atroy*), trečią dieną (*dinyoy trecziyoy*).

Pats J. A. Pabrėža į pamokslų sakymą žiūrėjo labai rimtai. Savo pasiryžimuose jis įsirašė: „Pamokslus reikia sakyti sulig asmenų, vietos, laiko ir dvasinių reikalų, taip pat prisitaikant prie klausytojų: išauklėtiems iškilmingai, neišauklėtiems su-prantamai. Turėti karštą norą patarnauti žmonių sielų išganymui, ar tai sakant didelei žmonių miniai, ar mažai saujelei.“

Esu labai patenkinta, kad galėjau tyrinėti šį rankraštį, kad iš tikrųjų visa tai galėjau paliesti savo rankomis. K. Pemkaus sukauptas archyvas leidžia ir Klaipė-dos universiteto tyrėjams patyrinėti epistoliariką, retus tekstus, ypač rankrašti-nius. Ypač džiugu, jog daugelis jų Vakarų Lietuvos kūrėjų palikimas.